

Eden najlepših dolomitskih tritisočakov

Piz Popena (3152 m)

Matija Turk

Monte Cristallo, ki se dviga nad Cortino d'Ampezzo, je eden najprepoznavnejših dolomitskih vrhov. Vendar Cristallo ni samo gora, je pravo malo gorsko kraljestvo, kjer najvišjemu vrhu stoji ob strani še lepše oblikovana in še bolj drzna gora: Piz Popena. Skupino Monte Cristalla tvorijo od zahoda proti vzhodu vrhovi Cresta Bianca (2932 m), Cima di Mezzo (3154 m), Monte Cristallo (3221 m), Piz Popena (3152 m) in Cristallino di Misurina (2775 m). Če je Monte Cristallo konec 19. stoletja veljal za pravo romarsko goro, ki je polnila mošnjičke domačih gorskih vodnikov, si je gora danes vsemu slovesu navkljub povrnila velik del svojega prvotnega miru. Tok obiskovalcev se je namreč preusmeril na sosednji tritisočak, Cimo di Mezzo, ki je zaradi žičnice in zavarovane plezalne poti dostopen tako rekoč vsakomur.

Vzhodna stena Piz Popene in Punta Michele žarita v jutranjem soncu nad dolino Val Popena Alta. Foto: Matija Turk

Piz Popena nikoli ni bila modna gora in takšna ostaja še danes, čeprav je njena podoba privlačnejša od preostalih gora v skupini Monte Cristalla. Hkrati pa je tudi veliko bolj divja in nepristopna. To zlasti velja, če jo opazujemo s severa, s travnatih planjav Prato Piazzes ali iz doline Val di Landro.

Angleški pionirji v Dolomitih

Pisalo se je leto 1870, ko se je v gorniških krogih tedaj še neveljavljeni Edward Robson Whitwell (1843–1922) pridružil

Francisu Foxu Tuckettu na raziskovalnem popotovanju po tirolskih gorah. Tuckett, bogati poslovnež iz Bristola, se je na pot odpravil v družbi žene Charlotte in hčerke Elisabeth. Zaradi svojega raziskovalno naravnane gorniškega udejstvovanja si je prislužil članstvo v prestižnem Kraljevem geografskem društvu. Bil je že stari znanec Dolomitov, nekaj let poprej je opravil drugi pristop na Civetto in Monte Cristallo. Ker je Tuckett tudi to sezono imel v načrtu resnejše podvige, sta se

v angleški družbi znašla še švicarski vodnik Christian Lauener in za Angleže takrat skorajda nepogrešljivi domači vodnik Santo Siorpaes. Vendar tokratna ekspedicija ni prinesla večjih uspehov njenemu izkušenemu organizatorju. Vse se je začelo konec maja s poskusom prvenstvenega vzpona na Cimon della Pala, ki je veljal za nekakšen Matterhorn Dolomitov. Vzpon se je končal na približno istem mestu, kjer je obrnil že sloviti Paul Grohmann. Zaradi neuspeha se je Tucketta polastilo prepričanje, da te gore ni mogoče preplezati. Whitwell ni bil tega mnenja in je v družbi obeh gorskih vodnikov čez nekaj dni poskusil ponovno, tokrat uspešno.

Ko je skupina nadaljevala popotovanje po dolini Val di Fassa proti Ampezzu in Cadoru, jih je vseskozi spremljalo slabo vreme. Sredi junija se je nebo končno zjasnilo in Whitwellovo pozornost je pritegnil še nedotaknjeni vrh Piz Popene. Nad prelazom Tre Croci se njen južni greben kot velikanska čer poganja v višave. Prizor, ki osupne, in vrh, vreden lovrike. Vendar bo ta greben moral počakati na neke druge Angleže.

Bivak pred prvenstvenim vzponom

Whitwell, Lauener in Siorpaes so za vzpon na Piz Popeno izbrali vzhodno steno. Na večer pred vzponom so se utaborili ob njenem vznožju, v macesnem gozdičku nekje v dolini Val Popena Alta. Tuckett pri tem vzponu ni sodeloval; zaradi prebolele bolezni, po kateri še ni povsem okrevale, se mu je verjetno zadnji hip raje odpovedal. Njegova hčerka Elisabeth, ki je vestno beležila in s skicami obeležila celoten potek ekspedicije, je v svoj popotni dnevnik skicirala bivak pred prvenstvenim vzponom na Piz Popeno: prasketanje ognja v tihoti noči, ob njem napol sede v nemiren sen zatopljen Whitwell in Lauener. Tretji, ležeči mož je verjetno Tuckett, ki je naslednji dan ostal v dolini. Ob ognju bedi Siorpaes, ki je obljubil, da bo tovariše zbudil navsezgodaj, ob pol tretji uri zjutraj ...

Še v trdi temi so trije možje usmerili korake po velikem melišču navzgor proti vstopu v steno. Z odločnim korakom je Siorpaes nezmotljivo vodil navezo po polici daleč v osrčje stene. Na vzhodu se je že začela zarisovati svetleča črta in počasi so hladno steno ogreli topli odtenki vzhajajočega sonca. Po snežnem ozebniku so dosegli zgornjo polico, ki jih je vodila dalje v levo, do naslednjega snežnega ozebnika, po katerem so dosegli ramo južno pod vrhom. Tu niso

nadaljevali po žlebovih naravnost proti vrhu, temveč so sledili gruščnati polici, ki jih je okoli vršne zgradbe ponovno privedla na vzhodno stran gore. V iskanju najlažjih prehodov so se vztrajno bližali najvišji točki. Še nekaj težkih mest in potem končno vrh! O svojih občutkih o doseženem uspehu je Whitwell zapisal: "Radostni smo na vrhu preživeli več ur. Vodnika sta zadremala, medtem ko sem sam užival v lepoti razgledov ... Zagotovo ni večjega zadovoljstva kot stati na nedotaknjeni gori in na njenem temenu proslaviti uspeh s kajenjem pipe, brez katere le-ta pač ne bi bil popoln." Whitwella od tistega uspešnega poletja, ko je poleg prvenstvenih vzponov na Cimon della Pala in Piz Popeno skupaj s Siorpaesom in Lauenerjem opravil še prvi vzpon na Crodo Rosso d'Ampezzo

1 Zračni raz tik pod vrhom

Foto: Matija Turk

2 Zaključni, plezalni del vzpona na vrh.

V ozadju zadnja rama v južnem grebenu, kjer poteka klasična smer Via Inglese.

Foto: Matija Turk

3 Markantni vršni stolp Piz Popene, kot ga vidimo s poti na Monte Cristallo.

Foto: Matija Turk

(Hohe Gaisl), Dolomiti niso več videli. V naslednjih letih je bil redni gost v Zahodnih in Centralnih Alpah, nato pa je svoje gorniške strasti zamenjal s pustolovščinami na oceanih.

Gora redkih obiskovalcev

Po tem prvenstvenem vzponu so se na Piz Popeno v naslednjih letih povzpeli le redki obiskovalci: leta 1875 Albert de Falkner in gospodična Meynell pod vodstvom Angela Dimaia, leta 1877 madžarski baron Roland von Eötvös z vodnikom Michaelom Innerkoflerjem ter Gottfried Merzbacher s Santom Siorpaesom. Dve leti pozneje je Michael Innerkofler na Piz Popeno vodil brata Emila in Otta Zsigmondyja. Le dan poprej so bili skupaj z Juliusom Kugyjem na Veliki Cini. Ob povratku je v snežnem ozebniku Emilu, ki se je hotel nekoliko postaviti pred Innerkoflerjem, po neumnosti zdrsnilo in komaj se mu je s cepinom uspelo ustaviti ob izteku snežišča nad grozečim prepadom. Zaradi te prigode, ki bi se lahko končala tragično, je moral nato bodoči doktor medicine vsakič, ko je srečal Innerkoflerja, poslušati njegove ostre, s šalo zabeljene zbadljivke. Skupino Cristalla je Innerkofler poznal kot lasten žep. Iz Schluderbacha je zlasti

na Monte Cristallo vsako sezono skoraj dan za dnem vodil kliente, ki so bivali v hotelu Ploner, ki je v tistih časih predstavljal pravo zbirališče alpinistične elite. V letih, ki so sledila, je Piz Popena doživela povprečno dva obiska na leto, pravo nasprotje v primerjavi s tistikrat vesplošno obiskanim Cristallom. Siorpaes, glavni akter zlate dobe odkrivanja Dolomitov, se je na Piz Popeno zadnjič povzpел leta 1895 v starosti 63 let, skupaj z nečakom Arcangelom, ki je nadaljeval njegovo delo. Še vedno aktiven je bil tudi na stara leta eden najbolj iskanih in priljubljenih dolomitskih vodnikov. Na njegovem domu, v cestarski hiši v kraju Cimabanche, so ga radi obiskovali vedno bolj številni alpinisti samohodci, ki so prišli po nasvet ali pa so le želeli srečati legendarnega vodnika.

Raziskovalec Wenzel Eckerth

Poleti 1879 se je med potjo iz Toblacha v Cortino v Schluderbachu ustavil Wenzel Eckerth. Prijazen sprejem družine Ploner ga je prepričal, da je za nekaj dni odložil svoje potovanje in se nastanil v njihovem hotelu. "In ti dnevi so postali tedni ..." Odtlej se je skupaj s hčerko Marijo Terezijo - Mitzl vračal k družini Ploner vsako poletje ter začel

sistematično raziskovati doline in vrhove v skupini Cristalla. Spoprijateljil se je z Innerkoflerjem, s katerim se je po normalni smeri povzpela na Piz Popeno in Monte Cristallo, medtem ko je njegova hči izkazovala precej več alpinistične drznosti in se je z Innerkoflerjem podajala tudi v zahtevnejše alpinistične smeri. Komaj 17-letna se je z njim povzpela na Monte Cristallo po zahtevni smeri čez veliki snežni ozebnik v severni steni (Canalone Innerkofler, 45–50°, II–III, 650 m) ter z njim opravila prvi pristop na Cresto Bianco in na stolp Croda di Pausa Marza v zatrepu doline Val Popena Alta. Eckerth je ugotovitve svojih raziskav glede toponomastike in topografije (prvi je pravilno izmeril višino Piz Popene) ter svoja doživetja strnil v knjigi *Die Gebirgsgruppe des Monte Cristallo*

(*Gorska skupina Monte Cristalla*), ki je v dopolnjeni izdaji izšla v Pragi leta 1891. Knjigi je priložil natančen zemljevid ter jo ozaljšal s slikovnimi reprodukcijami fotografij hčerke Mitzl. In kdo je bil pravzaprav Wenzel Eckerth? Na vizitki, ki so jo našli v možici na vrhu Piz Popene, je podpisan kot direktor tovarne železniških vagonov Ringhoffer iz Prage.

Velike smeri velikih mož

Leta 1884 sta Michael Innerkofler in Dunajčan Louis Friedmann v zahodni steni Piz Popene preplezala novo smer. Istega dne sta se po prvenstveni smeri povzpela že na Monte Cristallo, sestopila po normalni smeri na Passo del Cristallo in od tu splezala naravnost na vrh Piz Popene. Innerkofler je tedaj izjavil, da je bila ta smer, za katero sta potrebovala

V drugem ozebniku pod vršno ramo

Foto: Matija Turk

zgolj dve uri, celo težja od njegove razvpite smeri na Malo Cino in Crodo del Lago. To smer je tri leta za njima prvič sam ponovil mladoletni Robert Hans Schmitt, ki pa se je ključnemu, popolnoma navpičnemu in krušljivemu, delu ognil po desni. Samohodec Schmitt je bil skupaj z že omenjenima bratoma Zsigmondy, Georgom Winklerjem in Ludwigom Purtschellerjem znanilec nove dobe gornišstva, ko so drzni posamezniki sami začeli iskati in utirati nove smeri brez spremstva in pomoči gorskih vodnikov. Smer po elegantnem južnem razu, imenovano Via Inglese, sta leta 1898 preplezala John S. Phillimore in Arthur G. S. Raynor

Informacije

Piz Popena, 3152 m, normalni pristop

Ampezzanski Dolomiti

Piz Popena spada med najlepše in hkrati med najmanj obiskane dolomitske tritisočake. Vzpon nanjo je velikopoteznejši od vzpona na Monte Cristallo, saj se moramo že v spodnjem delu smeri povzpeli po 150 metrov visokem in strmem snežnem ozebniku, kjer za varen vzpon nujno potrebujemo cepin in dereze. Pod samim vrhom nas čaka še dobrih 150 metrov strmega, neprekinjenega plezanja zgornje II. stopnje. Smer, ki poteka po naravnih prehodih, ob dobri vidljivosti ni orientacijsko zahtevna. V vršnem plezalnem delu je nameščenih nekaj vrvnih zank za varovanje in spust ob vrvi (Pred uporabo preveriti!). Vzpon je primeren le za gornike z alpinističnimi izkušnjami!

Zahtevnost: Alpinistični vzpon (II+, 650 m)

Oprema: Cepin in dereze, običajna oprema za visokogorje, čelada, plezalni pas, vponke, vrvne zanke in 50 metrov vrvi.

Nadmorska višina: 3152 m

Višina izhodišča: 1709 m

Višinska razlika: 1443 m

Izhodišče: Ponte Rudavoi. Parkirišče desno ob novem mostu čez hudournik Rudavoi, 2 km pred prelazom Passo Tre Croci (iz smeri Misurine).

Časi: Parkirišče Ponte Rudavoi–ruševine kočne na sedlu Sella Popena 1.30 h

Sedlo Sella Popena–vstop v steno 1 h

Vstop–vrh 3 h

Sestop 5 h

Skupaj 10–11 h

Sezona: Kopna sezona, od julija do oktobra.

Zemljevid: Cortina d'Ampezzo e Dolomiti Ampezzane, Tabacco 03, 1 : 25.000.

Vodnik: Roberto Ciri et al.: *3000 delle Dolomiti, Le vie normali*. Idea Montagna, 2014.

Vzpon: Od parkirišča sledimo markirani stezi št. 222, ki nas pripelje do ruševin nekdanje kočne na sedlu Sella Popena. Do sedla lahko pridemo tudi po poti št. 224, ki pripelje iz Misurine. Od ruševin nekdanje kočne se po stezi spustimo v dolino Val Popena Alta in se na nasprotni strani usmerimo proti velikemu melišču pod vzhodno steno Piz Popene, ki ima obliko izrazitega vršaja. Po melišču se povzpemo do njegovoga konca, kjer se na levi začne izrazita polica. Po njej lagodno nadaljujemo do ozebnika. Ozebnik je zapolnjen s snegom (v pozni sezoni možne velike razpoke) in za varen vzpon po njem nujno potrebujemo cepin in dereze (možen obvoz po skalnem rebri na levi strani, II–III). Po ozkem ozebniku se vzpenjamo okoli 150 metrov. Ko se

proti vrhu razširi, dosežemo na levi zgornjo polico. Po njej pridemo do naslednjega ozebnika. Vanj ne vstopimo naravnost s police, temveč se povzpemo po razčlenjenem skalovju desno od njega za približno 50 metrov (I–II). Nadaljujemo po ozebniku (možen sneg) oziroma gruščnatem grabnu naravnost proti grebenu pod vrhom (I).

Tu se nam ponujata dve možnosti za nadaljevanje. Ena vodi po izraziti polici okoli vršne zgradbe (možici) in nato bolj ali manj naravnost proti vrhu (150 metrov). Druga možnost je direkten vzpon z grebena po dobro vidnih kaminih. Opisana je slednja možnost. V obeh primerih je zadnji del vzpona plezalno najbolj zahteven in izpostavljen (v drugem primeru morda orientacijsko tudi zahtevnejši).

Z grebena sestopimo po grušču do ozkega kamina pod vršnim stolpom, visokega okoli 20 metrov, po katerem običajno curlja voda (II+, urejeno sidrišče). Nadaljujemo preko skalnih pragov naslednjih 20 metrov, nato pa se usmerimo rahlo v levo in po zagrščeni steni plezamo bolj ali manj naravnost navzgor v smeri grebenskega raza v bližini vrha (možici, zanke za varovanje). Čaka nas še okoli 30 metrov zračnega plezanja po razu (II) in kratkem položnejšem grebenu do vrha z možicem in vpisno knjigo.

Sestop: Po poti vzpona.

z vodniki. V tej smeri, ki spada med velike dolomitske klasike, se težave večinoma sučejo okoli II. stopnje, ključno, celo rahlo previsno mesto pa doseže IV. stopnjo.

Še ena velika smer je zarisana v ostenjih Piz Popene. Leta 1911 so Angelo Dibona, Luigi Rizzi in brata Mayer preplezali direktno smer čez severno steno (IV, 350 m).

Velika, pozabljena klasika in mojstrovina, vredna Dibone in njegovih tovarišev! Smer, v katero vstopimo naravnost z ledenika, poteka v spodnjem delu po snežnih žlebovih. Bolj kot tehnično težavna je objektivno nevarna in kot taka ni po okusu sodobnih alpinistov.

Cristallino di Misurina, najlepši razglednik na skupino Cristalla

Z Misurine, turističnega kraja ob idiličnem gorskem jezeru, kjer že več kot stoletje stojijo mogočni hoteli, se vije udobna pešpot do sedla Sella Popena v grebenu Pale di Misurina. Na sedlu se ob ruševinah nekdanje kočice onkraj doline Val Popena Alta odpre veličasten pogled na vzhodno steno Piz Popene, katere vrh se zdi v nedosegljivih višavah. Na skrajni levi se stopničasto dviguje južni raz z angleško smerjo. Pred nami steno v spodnjem delu jasno seka polica, po kateri vodi normalni pristop. Desno pod vrhom se v grebenu kot svareč prst steguje vitki stolp Ago Löschner, še severneje se za njim dviga Punta Michele in na koncu Cristallino di Misurina. Za začetek se lahko iz doline Val Popena Alta po sledih vojaške poti povzpemo na njegov vrh, od koder se nam bo odprl najbližji in najlepši pogled na celotno skupino Cristalla. Če bo v nas kljub silnim vtisom in občutkom strahospoštovanja ob veličastni podobi Piz Popene vzklikla želja povzpeti se na njen vrh, nas bo vzpon nanjo zagotovo nagradil z velikim doživetjem in nepozabnimi spomini. ○

KOLUMNA

Viki Grošelj

Na straneh *Planinskega vestnika* sem pred časom z zanimanjem prebral mnenja in razmišljanja strokovnjakov s področja založništva in knjigotrštva o gorniški literaturi. Slovenci smo lahko zadovoljni s številom in pestrostjo alpinističnih in planinskih knjig. Problem pa je v nizkih nakladah, ki vplivajo na višjo ceno knjige. Naklade se, razumljivo, določajo glede na povpraševanje. Morda je včasih res najtežje kaj spremeniti v lastnih vrstah, a verjamem, da med planinci in alpinisti, ki jim je tovrstna literatura najbolj blizu, obstajajo velike notranje rezerve. Ob malo drugačnem razmišljanju in pristopu bi v prihodnje to stanje lahko močno izboljšali. Do te mere, da bi imela vsaka založba, če že ne drugega, zaradi dobre prodaje, interes za izdajanje knjig z gorniško vsebino. Zase lahko rečem, da sem si tudi skozi literaturo zgradil svoj odnos do sveta, še posebej skozi gorniško pisanje pa odnos do alpinizma in vsega, kar me v tej dejavnosti tudi najbolj privlači. Zato mirno vzamem v zakup, da tole moje pisanje lahko izzveni nekoliko idealistično in naivno. Za začetek najprej pogled na alpinistično literaturo s stališča potencialnih kupcev. V Sloveniji je 42 alpinističnih odsekov, v katere je včlanjenih približno 1400 članov. Temu številu naj dodam še ne-registrirane plezalce, pa tiste nekoliko starejše, ki so se nekdaj ukvarjali z alpinizmom in jih ta dejavnost še vedno zanima. Tako zelo hitro pridemo najmanj do številke 4000. Alpinisti smo si različni v dojemanju pomena tovrstne literature za svoj osebni razvoj, prav tako smo si različni v doživljanju užitka ob branju o stvarih, ki nas zanimajo. Verjamem pa, da nakup te vrste knjige nikomur ne bi povzročil večje finančne zadržke, če bi nam uspelo zvišati naklado in s tem znižati ceno. Le kupovati bi jih morali bolj množično. Če bi bil vsak drugi med nami pripravljen kupiti

Nekaj misli o gorniški literaturi

knjigo, smo takoj pri zavidi številki 2000 izvodov. Če bi se kupci ob tem še zavedali pomena širjenja te literature in bi polovica od njih kupila dve knjigi ter eno podarila komu od prijateljev, znancev in tistih, ki so jim blizu, smo že pri številki 3000. Šele od te številke naprej bi prišli na vrsto ljubitelji in simpatizerji alpinizma, ki se sicer z njim ne ukvarjajo, a jih dovolj zanima, da so pripravljeni tako knjigo tudi kupiti. Potem so

tem pišemo v svojih knjigah. Kaj pa je gorniška literatura drugega kot skupek razmišljanj o univerzalnih vrednotah v tem lepem, a zahtevnem svetu visokih vrhov in prepadnih sten? Ali ne bi bilo smiselno, da nekaj te predanosti prenesemo tudi na naš odnos do "naše" literature? Namenoma sem razmišljal le o alpinizmu in alpinistih. Torej o področju, ki ga poznam in iz katerega izhajam. Mirno se

tu še knjižnice, ki jih odkupijo določeno število. Pa podjetja in posamezniki – kar nekaj jih poznam in tudi zato zelo cenim, ki kupijo večje število knjig za poslovna in druga darila iz preprostega občutka, da je tovrstno literaturo smiselno in vredno podpirati. Tako teoretično hitro pridemo do 4000 zagotovljeno prodanih izvodov. Pokažite mi založnika, ki ob takem številu ne bi pokazal zanimanja. Ob takšni nakladi bi bila cena posameznega izvoda neprimerno nižja kot je pri knjigah, ki izhajajo v nakladi 500 ali celo manj izvodov. Če bi imeli alpinisti nekoliko več občutka in odnosa do "naših" knjig, bi založnik lahko ob praznem skladišču razmišljal le o tem, koliko izvodov je smiselno ponatisniti ob drugi izdaji. Alpinizem bi ob večjih knjižnih nakladah pridobil ne le na športnem, ampak tudi na kulturnem področju. Kultura branja in podpore alpinistični literaturi bi vsem, ki se z alpinizmom ukvarjamo, le koristila. Alpinisti smo v gorah sposobni velike požrtvovalnosti in solidarnosti. Za to nam ni žal časa, energije in denarja. Tudi o

Bodo naše police kdaj polne knjig z alpinistično in planinsko vsebino? Foto: Viki Grošelj

tudi zavežem, da bom v prihodnje vsaj en izvod vsake knjige slovenskega avtorja z alpinistično vsebino tudi kupil. Četudi jo bom že prej dobil v dar. Ne bo mi težko, saj sem to počel že do sedaj. Morda le še namig planincem, ki jim prav tako pripadam. Že Marko Dular je davno nazaj povedal, da so poti alpinistov in planincev v gorah sicer različne, a smo si v bistvu enaki, saj nas doživlja družijo. Po podatkih PZS je pri nas okoli 55.000 registriranih planincev, vsaj dvakrat toliko Slovencev, ki redno ali vsaj občasno hodijo v gore, ne da bi bili člani krovne organizacije. Tako hitro pridemo do osupljive številke 165.000. Če bi bil vsak desetih pripravljen kupiti knjigo s planinsko tematiko, bi bila zaradi velikosti naklade njena cena enaka ceni dveh ali treh kav, ki jih spijemo ob obisku lokala ali planinske kočice – da bomo bolj "naši". ○